

Prof. zw. dr hab. Włodzimierz Tyburski
Akademia Pedagogiki Specjalnej
Warszawa

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Joanny Picewicz pt. Filozoficzne podstawy biocentryzmu Zdzisławy Piątek. Studium analityczno-krytyczne. (dla Rady ds. Stopni Naukowych Akademii Ignatianum w Krakowie).

Już sam tytuł rozprawy doktorskiej mgr Joanny Picewicz przyciąga uwagę poznawczą i zachęca do jej lektury. Zapowiada, że przedmiotem rozważań jest tu ważna i interesująca poznawczo problematyka. Jest nią opracowana przez prof. Zdzisławę Piątek koncepcja biocentryzmu i jej filozoficzne podstaw. Prof. Zdzisława Piątek posiada bogaty i wartościowy dorobek naukowy. Jest wybitną specjalistką w dziedzinie badań nad związkami nauk przyrodniczych i humanistycznych, znawcą współczesnych nurtów filozofii środowiskowej. Swobodnie porusza się zarówno w obszarze nauk przyrodniczych, jak i filozofii, zwłaszcza w filozofii nauki. Obficie korzysta z wiedzy biologicznej i humanistycznej, umiejętnie łącząc osiągnięcia tych dziedzin (wszak posiada wykształcenie w zakresie biologii i filozofii). Jej dorobek jest znany i często przywoływany w interdyscyplinarnych dyskusjach naukowych dotyczących istotnych problemów z pogranicza nauk humanistycznych i przyrodznawstwa, także w filozofii ekologicznej i etyki środowiskowej, Formułuje także interesujące idee w zakresie eugeniki, co znalazło syntetyczny wyraz w ostatnio opublikowanej książce pt. *Eugenika, Zagrożenia czy nadzieja ludzkości* (2019). Poglądy prof. Z. Piątek, jak zaznaczyliśmy, są często przywoływane w dyskusjach dotyczących relacji człowiek - przyroda, filozofii ekologicznej, etyki środowiskowej, eugeniki i wielu kwestiach przez Uczoną podejmowanych. Najczęściej jednak są to odniesienia dotyczące konkretnych, niekiedy punktowo zaznaczonych kwestii interesujących komentatora, dyskutanta. Raczej brakuje prób bardziej syntetycznego ujęcia dorobku Autorki. Może wyjątkiem są tu niektóre prace recenzenta tej rozprawy, w których dochodzi do głosu próba bardziej całościowego spojrzenia i przedstawienia poglądów Prof. Piątek. Tytułem przykładu wymienię tu książkę pt. *Dyscypliny humanistyczne i ekologia* (Toruń. 2013) w której, oczywiście w stosownych proporcjach, sformułowałem zestaw tez i uwag syntetyzujących ten dorobek. Z tego powodu może warto, aby książka ta znalazł się w bibliografii

towarzyszącej, w miejsce przywołanego tu, mojego współautorstwa, podręcznika akademickiego *Historia Filozofii i Etyki*, który z podejmowaną tu tematyką ma raczej luźny związek

W słowie wprowadzającym Autorka następująco określa przedmiot swoich zainteresowań badawczych. „Uważam, że w dobie toczącego się kryzysu ekologicznego warto przeprowadzić dyskusję nad próbą wyznaczenia nowego stosunku człowieka z Przyrodą. Wobec tego niniejsza rozprawa doktorska jest skierowana do współczesnego człowieka jako forma wypowiedzi (sugestii), by przyjął nowy punkt widzenia i nowy sposób myślenia w celu zachowania równowagi i harmonijnej koegzystencji ze światem Przyrody. W mojej rozprawie doktorskiej chcę zaprezentować nowe ujęcie spojrzenia na świat Przyrody jako całości, zawarte w koncepcji biocentrycznej ugruntowanej naturalistycznie według Zdzisławy Piątek” (s.6).

Stwierdzić zatem należy, że wyodrębniony został temat badawczy w sposób wyraźny i jasny, z rozległym, ale merytorycznie spójnym obszarem problemowym, sama zaś rozprawa jest jego konsekwentną realizacją. Podejmując bogaty kompleks zagadnień grupujących się wokół sformułowanego tytułem rozprawy zagadnienia praca Joanny Picewicz rangą swego tematu lokuje się w katalogu zagadnień szczególnie doniosłych i poznawczo obiecujących dla lepszego zrozumienia współczesnych rozlicznych związków przyrodoznawstwa i humanistyki. Jest to jednocześnie tematyka o autentycznym znaczeniu poznawczym, ambitna w sensie ustaleń teoretycznych oraz wynikających z nich konsekwencji natury praktycznej. Z wagi i doniosłości tej problematyki (tak ujęciu teoretycznym jak i w konsekwencjach praktycznych) doskonale zdajemy sobie sprawę w obliczu dokonujących się w coraz szybszym tempie procesów destrukcji świata przyrody, w tym dokonujących się na naszych oczach dramatycznych wydarzenia, czego dramatycznym przykładem jest katastrofa ekologiczna rzeki Odry

Gdy badacz podejmuje temat o tak znacznej doniosłości poznawczej, rodzi się pytanie o to, czy jest on w stanie udźwignąć brzemień tej problematyki i wnieść do niej coś nowego i wartościowego, w sytuacji, gdy już samo opanowanie tak bogatego i wielotematycznego obszaru wiedzy stanowi nie lada wysiłek poznawczy. Pragnę więc rzec, że takie przedwstępne powątpiewanie zostało stosunkowo szybko i zdecydowanie rozsnute. Właściwie z każdą przeczytaną stroną rozprawy utwierdzałem się w przekonaniu, że mam do czynienia z pracą, której poziom merytoryczny odpowiada randze podejmowanego tematu. Dysertacja Joanny Picewicz jest kompetentną i reprezentatywną prezentacją i analizą zagadnień konstytuującą myśl badawczą prof. Zdzisławy Piątek - co należy wyakcentować - wypełnia lukę wynikająca z dotychczasowego braku syntetycznej jej prezentacji.

Należy podkreślić, że zarówno w sposobie przedstawiania wiodącego zagadnienia, jak również poszczególnych, konstytuujących go tematów, także w ich analizie, Autorka osiąga wysoki poziom merytoryczny. Trafnie wydobywa i umiejętnie

charakteryzuje poszczególne idee, koncepcje i stanowiska, a formułowanym w oparciu o nie sądom nadaje postać wyważoną, starannie udokumentowaną i, co warte podkreślenia, na ogół, zobiektywizowaną.

Nie waham się zatem stwierdzić, już w tej początkowej części recenzji, że rozprawa Joanny Picewicz zasługuje na wysoką ocenę.

Jak już podkreśliliśmy, podejmując sygnowaną tytułem problematykę, Autorka wkracza w obszar tematyczny wprawdzie przywoływany i często cytowany, ale pozbawiony całościowych ujęć, stąd nie do końca dostatecznie rozpoznany. W dodatku problematyka, w ramach której porusza się, jest rzeczywiście bardzo obszerna i wymaga odpowiadającej tej sytuacji wiedzy interdyscyplinarnej i doświadczenia badawczego. Należy uznać, że mgr J. Picewicz udało się ją w sposób zasługujący na uznanie spenetrować badawczo i uniknąć możliwych w tej sytuacji potknięć i uproszczeń, a także ukazać bogactwo i złożoność problematyki związanej z podjętym w rozprawie tematem.

Pracę mgr J. Picewicz oceniam pozytywnie również na podstawie jej koncepcji i struktury. Jest ona przejrzysta, spójna i zwarta. Wszystko jest tu przemyślane, a poszczególne części pracy logicznie i treściowo zazębiają się.

Rozprawa składa się ze Wstępu, trzech rozdziałów, z których każdy posiada rozbudowaną wewnętrzną strukturę, Rekapitulacji i Bibliografii. Całość zamyka się na 197 stronach.

Zadanie sformułowane w tytule rozprawy Autorka realizuje metodą stopniowych przybliżeń i logicznie nakładających się ujęć problemowych.

W słowie wprowadzającym sformułowane zostały zasadnicze cele pracy, główne założenia oraz skrótowo przedstawiona problemowa jej struktura. W tej części Autorka anonsuje również metody badawcze, którymi kierować się będzie realizując tak sformułowany projekt badawczy. „W pracy – pisze – zostanie wykorzystana ogólna metoda analityczno-krytyczna, ze szczególnym uwzględnieniem analizy tekstu – treściowej i logicznej. Metodami tymi (jako składowymi) posługujemy się w szeroko rozumianej interpretacji humanistycznej (autorstwa Jerzego Kmity). Przedmiotem analiz będą prace (teksty: książki oraz artykuły) Z. Piątek, pochodzące z różnych okresów jej twórczości, a także poglądy filozoficzne, do których krakowska filozofka nawiązywała (aprobujać lub krytycznie), opracowania jej dorobku oraz prace filozoficzne ważne dla epistemologicznej i metodologicznej oceny jej dorobku. Niektóre analizy będą miały charakter komparatystyczny, co pozwoli na jeszcze pełniejsze objaśnienie proponowanej przez Z. Piątek koncepcji” (s. 13). Czytelnik rozprawy może skonstatować, że Autorka wywiązała się z tych ambitnych zapowiedzi, także w udany sposób wykorzystwała anonsowane w słowie wstępnym metody badawcze.

Rozdział pierwszy (*Źródła i inspiracje*) ma charakter wprowadzający w tematykę interesującą Autorkę. Przedstawiona tu została wiedza opisująca w obszar refleksji ekofilozofii (filozofii ekologicznej), opisano przedmiot

zainteresowań tej dyscypliny, jej koncepcje oraz poglądy jej głównych reprezentantów. W rozdziale tym jest także miejsce na ukazanie znaczenia i roli sojuszu nauk przyrodniczych i humanistycznych w lepszym opisanu i zrozumieniu problemów, które pojawią się na skutek lawinowo nasilających się różnego rodzaju interakcji cywilizacji i świata przyrody. Stąd logiczne przejście do przedstawienia dwóch perspektyw opisu współczesnego świata i jego problemów z perspektywy dwóch konkurujących orientacji: antropocentryzmu i biocentryzmu. W tej części rozdziału przypomniane zostały wybrane idee, które zdaniem Zdzisławy Piątek spełniły rolę prekursorską wobec ekofilozofii. Lektura tej części pracy zaświadcza, że jej Autorka dobrze zorientowana jest podjętej w niej tematyce i potrafi klarownie, wyraziści i wiernie artykułować konstytuujące ją zagadnienia.

Rozdział drugi (*Przyroda i człowiek w perspektywie ewolucyjnej*) omawia najbardziej węzłowe zagadnienia konstytuujące koncepcję biocentryzmu ugruntowaną naturalistycznie w ujęciu Zdzisławy Piątek. Jej składowymi jest przywołany obraz ewolucyjnego drzewa, refleksja skoncentrowana na prezentacji i analizie ontologicznych i epistemologicznych założeń ewolucjonizmu wraz z rekonstrukcją dyskusji wokół naukowego statusu teorii ewolucji. W rozdziale przypomniano również poglądy prof. Z Piątek dotyczące naturalizacji świata: religii, życia i celowości. Całość poprzedzona jest historyczną refleksją dotyczącą europejskich źródeł antropocentrycznego poglądu na stosunek człowieka do przyrody. Ta część rozprawy zaświadcza, że jej Autorka w sposób satysfakcjonujący wymagającego czytelnika potrafi nie tylko przedstawić i analizować poglądy Prof. Piątek, ale także wykazała się dobrą znajomością wypowiadających się na podejmowane w tym rozdziale tematy naukowych autorytetów.

Rozdział trzeci (*Przyroda i człowiek w perspektywie aksjologicznej*) podejmuje bogaty katalog tematów związanych bezpośrednio z tak sformułowanym jego tytułem. Z pośród nich refleksja skoncentrowana jest na ukazaniu biologicznych uwarunkowań kultury, związków natury i kultury, wypowiedzi wskazujących na czym polega wartość adaptacyjne racjonalizmu i irracjonalizmu oraz koewolucja genowo-kulturowa. Uwagę przyciąga omawiane poglądy prof. Piątek na temat przyrody i wartości, wartości witalnych i adaptacyjnych, wypowiedzi na koncertujących się na ludzkim świecie wartości w ujęciu ewolucyjnym oraz rozważania związane błędem naturalistycznym i moralistycznym.

Całość wywodów Autorki rozprawy finalizuje *Rekapitulacja*, która składa się z dwóch werbalnie nie wyartykułowanych części. W pierwszej, w skrótowej, co oczywiste, postaci przywołano najistotniejsze tezy konstytuujące myśl biocentryczną prof. Zdzisławy Piątek i wynikające z nich wnioski. Wydaje się, że Autorce udało się w najbardziej kwintesencjonalnej postaci przedstawić to, co najbardziej charakteryzuje propozycję krakowskiej uczoney. W drugiej części *Rekapitulacji* zdecydowanie dominuje narracja polemiczna. Autorka przywołuje

opinie i poglądy reprezentantów antropocentrycznej koncepcja świat przyrody i człowieka, ich krytyczne odniesienia do biocentryzmu, w szczególności, poglądów Zdzisławy Piątek. Podejmuje także próbę własnego, krytycznego spojrzenia na niektóre poglądy uczonej, choć wydaje się, że tego rodzaju odniesienia wymagają bardziej wnikliwego uzasadnienia i merytorycznie bardziej pogłębionej argumentacji, aniżeli zaprezentowano to w tej rozprawie

Nie jest tu oczywiście naszym zadaniem skrótowa nawet prezentacja rozprawy. Jest to niemożliwe z uwagi na bogactwo treściowe i wielość wątków problemowych. Jest to także zbędne. Jeśli zatem zdecydowałem się jedynie na przypomnienie tytułów poszczególnych rozdziałów, a w ich ramach zagadnień je konstytuujących, to tylko dlatego, aby zilustrować to, że z punktu widzenia tytułowego zagadnienia jej układ problemowy został dobrze skonstruowany a sama koncepcja pracy gruntownie przemyślana.

Niewątpliwym atutem ocenianej rozprawy jest to, że daje ona w miarę całościowy i poznawczo trafnie przedstawiony dorobek, analizowany w kontekście interesującej Autorkę problematyki spełniając nie tylko postulat obiektywnego prezentyzmu, ale także – co już podkreślaliśmy - wydatnie wzbogacając naszą wiedzę dotyczącej bardzo doniosłych problemów naszych czasów.

Bibliografia, która została zebrana i załączona w końcowym rejestrze jest mocnym atutem opracowania. Zawiera bogaty zbiór opracowań pomocnych w realizacji podjętej w dysertacji tematyki. Przede wszystkim przedstawia niemal kompletny zestaw prac naukowych (artykułów, książek) autorstwa prof. Zdzisławy Piątek). Autorka dysertacji dotarła również do takich pozycji, które dotąd umykały uwadze autorom wcześniejszych, z reguły cząstkowych, opracowań dorobku krakowskiej uczonej.

Konkluzja

Wszystko, co powyżej powiedziano, wystawia pozytywne świadectwo Autorce rozprawy i jest dowodem Jej dobrego przygotowania merytorycznego i warsztatowego.

Lektura pracy utwierdza mnie w przekonaniu, że mam czynienia z dysertacją w pełni samodzielną i dojrzałą w sposobie prezentacji zagadnienia, jak i w jego analitycznym opracowaniu.

Uważam, że rozprawa doktorska mgr Joanny Picewicz spełnia z merytoryczne, warsztatowe i formalne wymogi stawiane pracom doktorskim i dlatego wnoszę o dopuszczenie jej Autorki do dalszego postępowania w przewodzie doktorskim.

Toruń. 5.IX. 2022r.

W. Tyburski